

וכשוטים הדברים

משוררים ישראלים לא מבינים שהם נכנסים לעמדת שטינקרים, פוליטיקאים מקצינים את השיח במכוון, ולניצולי השואה שהגיעו לכאן היה קשה לא פחות מאשר לדרי המעברות. אגף משעול, שהשבוע קיבלה תואר דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטת בר־אילן, באמת רוצה לדבר על שירה ומה שהיא עושה לנפש האדם וחיייו – אבל המציאות לא מניחה לה להתרחק

בתאל קולמן | צילום: אנישג שאר־ישונ

לחפש מישהו שיציל אותנו מעצמנו זה בעייתי. תערוכת "שוברים שתיקה"

יכולים להמשיך לדנון, כששירתה של משעול עושה לעצמה נפשות בקהל הקוראים הישראלי. "תראי, כמשוררת צעידה הייתי עסוקה בשאלה איך אני נתפסת. זה טבעי. משורר כותב ורוצה הר, רוצה קהל. ממרום שבעים שנותיי אני לא מתחשבת בזה כבר, במה שחושבים עליי. זה ממש לא עניין בשבילי. אבל אני כן שמה לב להבדל הבינודי. הייתי משוררת צעידה לפני עידן האינטרנט. זה היה יותר קל, יותר נקי. כתבת ואנשים קראו והגיבו במכתבים או בטלפון או בעיתונות הכתובה. זה היה גם פחות אליים. בסופו של דבר אני בת מזל, כי את המעמד שלי הרווחתי בעולם הקודם. הקהל הגדול, והספרים שנמכרים כאלפים ללא יחסי ציבור, קשורים לזה גם הם."

מזה את חושבת על הצעירים? על הרעש והחייצ'?

"יש פעד דורות גדול. בחיים לא אשים תמונה של הספר שלי על הים, או אכתוב ש'הוא כתב לי ככה והיא אמרה עליי ככה'. זה ממש טאבו בעיניי. לא מסוגלת לעשות דברים כאלו. הדוד הצעיד הוא דוד של שופני. אני גדלתי ביתור צניעות", היא מחפשת הגדרה אחרת אבל נסוגה מודעיון. "אין מילה אחרת לזה. גדלתי בצניעות. אני מסתכלת בצעד גדול מאוד על משוררים טובים שהעשייה שלהם לא פורצת החוצה, והם משלמים מחיר כבד על ההליכה עם האמת והצניעות שלהם".

תני לי שם. בואי נעשה צדק פואטי.

"אם אני צריכה להצביע על תלמידה שלי, זו ענת זכריה. ספרה 'פלשת'ינה אי' שיצא לאחדונה, הוא ספר נפלא שרוב מחזן של קוראי הכתבה הזו לא שמע עליה".

במשוררי "ערס פואטיקה" את מזהה חוצפה?

"זה לא קשור לחוצפה. כשאין יחס לעבר, כשאומרים שצריך לשרוף את השירים של דן - יש בזה משהו מקומם. קל לבעוט בדברים, אבל משוררים צריכים להבין שהשירה שלהם, גם אם הם לא מודעים לזה, יושבת על נדבכים שלמים בתולדות השירה העברית".

הכל פוליטי. גם אירועי שירה הפכו לפוליטיקה.

"אלו גלים שעולים ויורדים. אני חיה מספיק שנים כדי לראות את זה. יש מה שנקרא 'הסצנה', ויש מה שקורה בתולדות השירה. אני לא חושבת ששירה היא מכשיר פוליטי, היא יכולה להיות, אבל בשביל זה צריך

"אנחנו עוברים מול איתני הטבע שאנחנו תלויים בהם, ומול היחס המחפיר של המדינה כלפי החקלאים. אני רואה שמייבאים תפוחי עץ, ולא מבינה את זה. באופן אישי אני לא אפחד להצטרף אליהם, ואומרת שבניי הדמות שלה מעניינת יותר מהשיקוף. 'תסבירי לי', היא מבקשת. אפשר לראות את תווי פניה נודדים, בעיקר בוויית הפה ובמבט שהיא תולה בי. יופי, אני חושבת לעצמי, לכי תגידי, פישרית שכמותך, לכהנת השירה הישראלית, מה את, פשפשת קטנה, חושבת עליה. אני מגמגמת קלות ומנסה לנסח בבהירות את מחשבותיי. 'הדימוי שלך הוא של משוררת נחמדה כזאת', אני אומרת, 'אחת שמנהלים איתה שיחת טבע ומטבח, אבל במציאות נראה לי שאת אדם יותר מעניין. יותר רדיקלי. יותר זוויתי'."

דור של שופוני

כשיצא אוסף שירה בשנת 2003, קטל אותו פרופ' גבריאל מוקד וקבע כי זהו "אחד המסמכים הגרוטסקיים ביותר (ואולי אפילו המסמך הגרוטסקי ביותר) בתולדות המו"לות העברית בשנים האחרונות, ואולי גם בעשורים האחרונים". מפעם לפעם הוא ממשיך לעדער על הכרתה כיורשת העצד של המשוררות הגדולות. זה אולי המקום להזכיר שמשוררות, גם בארץ וגם בעולם, מאז ומתמיד זימנו עליהן ביקורת סביב הכתיבה "הנשית", האישית, השולית והטפלה שלהן. רחל המשוררת, לאה גולדברג חלדה לא נחשבו בחייהן ל"גדולות". אבל המרגנים

צילום: יוני רייך

שירה מעוררת אותנו מההירדמות לתוך החיים. אני משעול מקבלת תואר דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטת בראילן

איזו בעלת אחזה, ואני אומרת לעצמי: אנחנו חקלאים, עוברים קשה, מתפרנסים מחקלאות... " איך באמת מתפרנסים מחקלאות? "זה קשה. אני גרה בכפר, ויש פה מעט חקלאים. גיורא, בן זוגי, חוכך את האדמות שאנשים לא עשו בהן כלום ומעבד אותן. אנחנו עוברים מול איתני הטבע שאנחנו תלויים בהם, ומול היחס המחפיר של המדינה כלפי החקלאים. נכון, הגשם הוא מאלוהים, אבל היחס מהמדינה הוא לא גזרת גדול. "עבודת האדמה היא הכסי שלנו. היא מקום שבו המרכיב הכלכלי והאידיאולוגי יכולים להתחבר. האדמה מניבה פרי, זו אדמה טובה, זבת חלב ודבש. אצלי בחצר תראי את כל שבעת המינים. אני רואה שמייבאים תפוחי עץ, ולא מבינה את זה. באופן אישי אני לא נוגעת בתפוחים עם תווית מבחון, לא קונה את זה. למה לייבא רבדים שיש בארץ? חס החקלאות הישראלית הוא כאב לב", היא נאנחת. "כסף זה לא הכול".

אני מחזירה אותה לפרסונה, ואומרת שבניי הדמות שלה מעניינת יותר מהשיקוף. "תסבירי לי", היא מבקשת. אפשר לראות את תווי פניה נודדים, בעיקר בוויית הפה ובמבט שהיא תולה בי. יופי, אני חושבת לעצמי, לכי תגידי, פישרית שכמותך, לכהנת השירה הישראלית, מה את, פשפשת קטנה, חושבת עליה. אני מגמגמת קלות ומנסה לנסח בבהירות את מחשבותיי. "הדימוי שלך הוא של משוררת נחמדה כזאת", אני אומרת, "אחת שמנהלים איתה שיחת טבע ומטבח, אבל במציאות נראה לי שאת אדם יותר מעניין. יותר רדיקלי. יותר זוויתי".

|| תראי מה זה, אומרת לי אני משעול (71) בפינת האוכל המוארת בביתה שבכפר-מרדכי. "גם כשאנחנו, שתי משוררות, רוצות לדבר על שירה, אנחנו מדברות על פוליטיקה". השיחה נסבה אז על מידי דגב, אבל השירה הלכה כלעומת שבאה והשיחה המשיכה להתגלגל, המשיכה לדלג מן השירה אל החיים ומן החיים אל השירה. לפוליטיקה עוד נחזור. "ככה זה, אי אפשר להיות באמת מנותקים. גם כשמשוררים", היא אומרת ועשן סיגריות מסתלסל מבין שפתייה. מדי פעם נכנס אחד החתולים דרך הפרצה ברשת החלון, ומשעול מסבירה לי שהיא בכוונה לא מתקנת, שיוכלו להיכנס בחופשיות ונחות חתולית. אשה, החתול הג'נג', מגיע רק כדי לפקח ולברוק שהכול בסדר בבית, ומימי, החתולה השחורה, מתערסלת בוורעותיה של משעול משל הייתה תינוקת בת יומה. אני ניגשת אל החלון כדי להשאיר את החוץ בחוץ, ולהשיב את השקט אל השיחה. החיטה נקצרת בשרות המשק רחב הידיים של משפחת משעול, שמקיף את הבית. מלבד חיטה, המשעולים מגדלים גם אפרסקים, אפרסמונים ודימונים. "הכל שאין לי שום דבר לתת לך לקחת הביתה, זו עוד לא העונה", היא אומרת. "ברוך כלל יוצאים ממני עם ארגזים".

כשבאמתחתי 16 ספרי שירה (שניים מהם ספרי "מבחד שירים"), פרסים רבים וקהל קוראים אוהב ונאמן, משעול הפכה לא רק לאחת המשוררות המוערות ביותר היום בוירת השירה העברית, אלא גם ל"פרסונה". פסטיבל שירה בלי אני משעול הוא לא פסטיבל שירה, לבקשת הספרייה הלאומית היא החלה בחודש האחרון להעביר לידושלים את ארכיון הטיטות ויומני השירה שלה, והשבוע הוענק לה תואר דוקטור לשם כבוד מטעם אוניברסיטת בראילן, לאחד שכבר קיבלה תארים כאלה גם מאוניברסיטת תל-אביב וממכון ויצמן.

"יש לי שיר אחד על 'אני וההיא' - אני יושבת בסלון בטרנינג, רואה את עצמי לבושה יפה בריאיון בטלוויזיה, ואני מדברת אל זו מהטלוויזיה. פרסונה זה דבר נורא מעניין. מעניין לראות איך אני משתקפת בעיני אחרים, כי זה לא תמיד קשור באמת למציאות. יש אנשים שלא מכירים אותך אבל יש להם דעה נכונה או לא נכונה עליך - את מכירה את זה בטח. יש כאלו שרואים בי

"גסות הרוח מגיעה מלמעלה". מירי רגב

לא היו נפגעים // אני משער

איש לא ספר אותו
את החמור הקטן המצולם
מתחת לפותרת.

חמור לבן
שחיינו רתומים לגרזאות
ואבטיחים,
עמד ודאי בשקט כשהדקו לגופו
את אפיו הדינמיט
ער שטפחו על אחוריו
והרכנו אותו
באללה איטלע
לעבר האוב -

רק שאז
באמצע הדרך
הכחיו בעשב ירקרק
מבצבז מבין האבנים
שבגללו סטה מן הצלילה
כדי ללחו,
שיך רק לעצמו
בשקט המתקסק.

לא נכתב מי ירה:
אלה שפחרו כי ישב לאחור
או אלה ששרבו לשבל את המתת
אבל כשעלה בסערה השמימה
העלה לנרצת משיח נפץ
ושבעים ושנים אתונות צחורות
לקסו את פצציה

צילום: איל מרגולין-ניני

זבת חלב, שירה ודבש. חקלאות ישראלית

צילום: איי.איי.פי

זו חנות ספרים ענקית שבה כל חלקי הראווה מכוסה בספר שלי, אלפי אנשים בקהל, שתי הרצאות כבוד וערב שנמשך שעותיים. הסבלנות שם קשורה בתרבות". כשהיא מוזמנת לקרוא משיריה במדינות שונות, לא מחפשים בהם את הרבים ששירתה מזה עמם כאן - בעלי החיים הטבע, או המבט המשועשע על הווסות והיומיום. "מאוד מעניין לראות איך אני מתקבלת בעולם. מה מעניין אותם בשירה הישראלית? נושאים כמו טבע ואהבה יש בכל מקום, וכן ההתעניינות הגוברת היא בשאלה כיצד משוררים מתמודדים עם המצב בישראל. "הזמנתי לפסטיבל באיזמיר, וכיאה לציפייה ממני הקראתי את השיר 'לא היו נפגעים' (שבו חמדו נפץ עולה השמימה ופוגש 72 אתונות צחורות - ב"ק). אני עומדת שם, ראש העיר איזמיר יושב מולי, ואני קוראת את השיר ופתאום מזהה תזוזה לא נעימה בקהל. כשירדתי מהבמה, המפיקה ביקשה ממני לא לקרוא את השיר הזה יותר. אודה על האמת, ממש חששתי לחיי במלח. כבר הרגו <

"הייתי משוררת צעירה לפני עידן האינטרנט. זה היה יותר קל, יותר נקי. אנשים קראו והגיבו במכתבים או בטלפון או בעיתונות הכתובה. וזה היה גם פחות אלים. בסופו של דבר אני בת מזל, כי את המעמר שלי הרווחתי בעולם הקודם"

לכתוב כמו ברכט. לשירה פוליטית במיטבה יש קיום כיום, כפי שהיא נכתבת פה לרוב, זו שירה מצומצמת מאוד, והיא מחטיאה למטרה. חשוב לך להגיד משהו? תכתוב מאמר. אפילו אלתרמן הפריד בין השירה הלידית שלו לטוד הפוליטי".

בטח שואלים אותך מדי פעם למה את לא כותבת שירה פוליטית.

"קראתי ריאיון עם מאיר שלו, שבו שאלו אותו למה הכתיבה הספרותית שלו היא לא פוליטית, והוא ענה 'כי אני לא רוצה'. אני אהבתי את התשובה הזו, ויחד עם זה אני מוכרחה לציין, חושבת כד על עצמי, שאי אפשר לחיות באמת במנותק ממה שקורה אצלנו. אם זה בדוגמאות המובהקות של שירים כמו 'לא היו נפגעים' ו'עץ הזית', ואם זה ברובד העמוק יותר של השפה. המציאות מחלחלת לשם, נרצה או לא נרצה.

"כשאני כותבת 'פיגוע אהבה', ומדמה אהבה לפיגוע - זה מתוך ההקשר של החיים פה. אני לא חושבת שהצירוף הזה היה נכתב במדינה אחרת. ככה שגם אם אני לא רואה את עצמי כמשוררת פוליטית, אני חושבת שמי שיחקר, יגלה שהחלחול הוא עמוק".

בשנים האחרונות מגלים עניין בשירה מסכיב לגלובוס. ספריה תורגמו וראו אוד באיטליה, בסלובניה, בסין, בדומיניה ובארגנטינה. "אני מחובקת מאוד באיטליה. בהשקה שנערכה לספר ברומא נוכחתי לראות שאלו לא סודי הגודל של אירועי שירה שאנחנו מכירים בארץ. שם

צילום: מירץ כהן - גע'ת

משוררות מאז ומעולם זימנו עליהן ביקורת סביב הכתיבה "הנשית", האישית, השולית והטפלה. זלדה, רחל המשוררת ולאה גולדברג

"יש משוררים טובים שמשלמים מחיר כבד על צניעות". משעול

< אנשים בגלל קריקטורה של מוחמד. והאמת שאני בכלל חשכתי על אליהו הנביא, לא עלה ברעתי מוחמד, ואת יודעת, איפה שצוחקים זה הכי עמוק. באותו אידוע ניגש אליי משורר טורקי צעיר, עורך כתביעת חתרני, והוא תרגם את השיר ופרסם אותו."

נרח לך לייצג את הסכפוך בכה?
"אני בשבילם פרסונה של ישראל. אני בשבילם דגל ישראל או וואטאכר, מה שהם חושבים על ישראל. אספר לך סיפור. הייתי בהונג קונג עם משורר ישראלי נוסף. הם יודעים שקשה כאן ושירים אחד על השני ושיש מלחמה. לא מבינים את המורכבות של המצב. המשורר השני התחיל להגיד כל מיני דברים שהוא אומר בארץ, אבל מה הם מבינים ממנו? הם חושבים שהוא שטינקר, שהוא לא אוהב את הארץ שלו ומשמיץ אותה. אין להם כלים לתפוס את מה שבאמת קורה פה. זה הרי כל כך מגוחך, זה כמו שאדם מזימבבואה ינחת פה ויתחיל להגיד כל מיני דברים שאין לנו שום אמת מידה לכחון אותם."

איך את מגיבה לשאלות בנושא?
"כשמתחילים לשאול אותי על הכיבוש – הדיבור שלי הוא של קהל אחד. אני מסבירה שאנחנו חיים במציאות מורכבת ואי אפשר להיכנס לתוכה לגמרי. לא אתחיל לדבר נגד ביבי או מירי דגב. זה קהל אחד, זה לא שייך."

אפשר להבין מדברייך שאת מתנגדת לפעילות של "שוברים שתיקה".

"בהחלט. אני חושבת שהם שוגים. אם 'שוברים שתיקה' מדברים בארץ אל האנשים שחיים פה, טוב הם עושים. אבל כשעושים את הדבר הזה בחו"ל – זה מתקבל בצורה לגמרי אחרת. יש הבדל בין הביקורת שאתה יכול להעביר בארץ שלך, מול אורחי מדינת ישראל שיש לך שיה ושפה משותפת איתם, ובין מה שאפשר לעשות בחוץ. הכוונה שלהם כאילו לטובה, אבל לחפש מישור מכוחף שציל אותנו מעצמנו. זה מאוד בעייתי."

מיטה לא הייתה

אגדות על סוד נעורים תמיד ימצאו להן אוחן ועניין. כשאני שואלת את משעול מה סוד הנעורים של היצירה שלה, ואיך מצליחים להגיד משהו חדש אחרי כל כך הדבה שנות כתיבה, היא מחלקת את תשובתה לשני חלקים. "קודם כול, יש דברים שהם במופלא ממני ואותם אני לא חוקרת. זה כמו שתשאלו את הציפור איך היא עפה. זה קורה, יש בתוכי איזה מנגנון שיוודע אם זה משהו אחר. אין טעם למחזר את עצמי, ולמולי אני מדגישה שאני לא חרבת במקום, ושמהה בזה. אני חושבת שההתחדשות קשורה לאופן שבו אני מחוברת גם לדור הצעיר וגם למציאות."

כשמשעול מדברת על חיבור לדור הצעיר, היא מתכוונת לבית הספר לשירה של "הליקון", שאותו היא מנהלת כבר עשרים שנה. "יש לי הרבה מגע עם מה שקורה עכשיו. יצא שפגשתי לאחרונה באירועים משוררות בנות דורי, וכשאני רואה את הניתוק שלהן מהמציאות – גם מהמציאות הספרותית, וגם מהמציאות שאופפת אותנו – אני לא לגמרי מבינה את זה. התחדשות היא גם תגובה וגם לדעת שאת חיה בתקופתך. האופן שבו את מרחיבה את הרדיוס שלך בעולם ימצא את עצמו גם בשפה."

אני רואה שאת בותבת לפעמים פוסטים בפייסבוק. "אני מרדפת בזה כמו בעיתון, רואה מה קורה. אני אוהבת להגיב ולהעלות דברים שקשורים לחיים הספרותיים או לבעלי חיים".
אז אפשר לומר שאת מתרחקת מדמות המשוררת הספרות.

"העולם הווירטואלי כבר ממשי. העולם האמיתי עבר רידה לשם. יחד עם זאת, יש לי מול שאני גרה בבועה הכפרית. אני חיה פה מעל לארבעים שנה, ואם אני רוצה אני משתבללת ויש לי מקום פרטי שלי לחזור אליו. הנדידה מהעיר לכפר טובה לי. יש לי גם בחוץ וגם בפנים. כשאני חוזרת מחוץ לארץ, הרבה פעמים עולה בי הכרת הטוב. חוזרת הביתה ורואה את העצים שארבעים שנה אני חיה איתם פה, עץ הלימון שלי, הפיקוס והאורן. אני מסתובבת ביניהם ואומרת, איזה שכנים יפים יש לי. זה

הצעיר קולט את זה. איך היא הודיעה לזאב רוח על בחירתה: 'אתה מרוקאי כמוני, בוא תדליק'. באמת, ככה מדברים? ככה מודיעים על הכבוד? בחיך. בכל מקום היא מכניסה את השיסוע. אחד כך היא מתפלאת שאורחים מגיבים באותה צורה כלפיה. כל רבד הפך לאשכנזים מזרחים, חילונים סדתיים.

"השיח הקטיב, ואין לי ספק שזה בא מהראש, הדג מסריח מהראש. קורה פה משהו דע מאוד מהבחינה הזו של האלימות וגוסת הרוח שמגיעה מלמעלה, זה כבר כל כך שקוף. פוליטיקאים משסים את האזרחים אלו באלו כי הם רוצים את ליטת האוכלוסייה שלהם. לכן יש לי בעיה עם האנשים שכביכול מנהיגים את המדינה הזו. זה קטן. זה קטן נורא מה שקורה פה."

עדיף שמשוררים ינהיגו?
"זה לא צחוק. בשנים הראשונות של המדינה אנשים כמו אחד העם וביאליק וס' יחד היו מעורבים במצפון של המדינה. כך גורדיון התייעץ עם יחד, ביאליק ראה צורך לתרגם מתרבות העולם התעסק בנושאים לאומיים. פעם לאנשי הרוח היה תפקיד בהנהגה."

יש תקווה?
"אולי תבוא מהפכה. יכול להיות שהגאולה תבוא דרך הביבים. יכול להיות שהיא צריכה להגיע ממקום דע כל כך, ויכול להיות שיקום מנהיג שיטפל בסעסע. תראי גם כמה קשה לנו להאמין בשלום. זו מילה שהפכה לחלום באספמיה. בדיוק שיתפתי בדף הפייסבוק שלי סרטון של מקהלה סינית ששרה 'הבאנו שלום עליכם' ו'הבה נגילה', הדווקא דרך המבטא הסיני והתנועות הסיניות, דרך ההזדהות, הצלחתי שוב לשמוע כמה זה יפה, כמה יופי יש במילים האלו. הבאנו שלום עליכם. הבה נגילה ונשמחה – זה משהו לא ייאמן. מי יגיד דבר כזה היום?"

נכון.
"תראי איך גם אנחנו, שתי משוררות שרוצות לדבר על שירה, מוצאות את עצמנו מדברות על פוליטיקה".
את אומרת את זה בצער.

"אני מתארת מצב. אי אפשר כמעט להימנע מזה. לכן יקר לי כל כך זה שאני מורה. חזרתי מסוף שבוע שבו דק דיברנו על שירה, אכלנו שסק הסתכלנו על יונים. זה אי מאוד יפה, אי השירה. מאוד חשוב. כי שירה מזכירה לנו מי אנחנו ומה המקור שלנו. שירה מעוררת אותנו מההידרמות לתוך החיים. יושב אדם וקורא, ונזכר באנושי, בנטו, בלי כל המסביב. הייתי אתמול ב'תמול שלשום', ניגשה אליי בחורה צעירה ומביישת ואמרה שהיא מרגישה פחות לבר בעולם בזכות השירה שלי. זה מה ששירה עושה". ■

"הזמנתי לפסטיבל

באיזמיר, וקראתי

את השיר 'לא

היו נפגעים'.

אני עומדת שם,

ופתאום אני מזהה

תזווה לא נעימה

בקהל. כשירדתי

מהבמה המפיקה

ביקשה ממני לא

לקרוא את השיר

הזה יותר. אורה

על האמת, ממש

חששתי לחיי

במלון. כבר הרגו

אנשים בגלל

קריקטורה של

מוחמד"

המקום שלי, והמקום הזה מפורד בכל השירים שלי". היא נולדה בעיירה בטרונילכניה להורים ניצולי שואה. "אני הייתי התשובה הניצחת. זה קשה להיות תשובה ניצחת. לא דיברו על מה שהיה, גם כשהגיעו לישראל דיברו רק על רברים טובים. הייתי ילדה טובה, והייתי צדיקה להיות שמחה. להונגרים קשה ללמוד שפה חדשה, והוריי לא ידעו לקרוא את מה שאני כתבת. אבל הם ידעו שאני משוררת ושמחו בזה."

"שפת אמך איננה שפת אמי", כתבה משעול באחד משיריה. "זה מצב לא נורמלי", היא אומרת. "אני חושבת עליי ועל הילדים שלי. זה לא נורמלי, משונה. עכשיו הייתי רוצה להתקשר לאמא שלי ולספר לה על הדוקטור לשם כבוד. לפעמים אני מתקשרת למספר הטלפון שלהם, זה קו לא קיים."

יש לך שיר על זה? נשמע כמו חומר לשיר.
"לא", היא צוחקת, "אבל מובן שהתלישות הזו נוכחת. בכל הגירה, הדור הראשון שמגיע נשאר מאחור. ההורים שלי עלו לכאן בלי כלום. היה להם מאוד קשה. עד שהגעתי לצבא לא הייתה לי מיטה. הייתה כורסה מתקפלת שכיום שימשה כספה ובלילה כמיטה. היה לי תא אחד בארון, שום פרטיות. במידה מסוימת הייתי ההורה של הוריי. והנה, אני כבר בסדר, וילדיי בסדר. גם לא הרגשתי מסכנה. כולם היו ככה", היא אומרת. ומשתהה. "דיברו עכשיו על 'סאלח', פה זה ארץ ישראל'. צפיתי בזה ויש בפרוטוקולים דברים מזעזעים. צריך לראות את הדברים בהקשר הכללי, זו הייתה תקופה מבולבלת מאוד ובאמת נעשו הרבה טעויות. אבל החיים עצמם לא היו מאוד שונים. גם להורים שלי לא היה כלום. ניצולי שואה, אודים עשנים שנדרשו להתחיל הכול מהתחלה. זה לא היה דוד של שועים ואצילים לעומת אנשי עיירות הפיתוח. היה קשה להקים את המדינה, ובסוף מה שעשינו פה בשבעים שנה זה לא ייאמן".

עזבי אז, בואי נדבר על היום.
"השסעים מתגברים בשנים האחרונות. אין לי ספק שפוליטיקאים שמשמשים בזה, מתנגחים כדי לקושש קולות, וזה משפיע עלינו. קחי לדוגמה את ההתנהלות של מירי רגב סביב טקס הדלקת המשואות. האינטונציה שלה והדרך הפרובוקטיבית והאלימה שבה היא מדברת על כל דבר – הרוד

"אי אפשר לחיות באמת במנותק". מאיר שלו